

v XIX. století se dnes nepokládá za oprávněný. Frontonova korespondence vrhá ovšem jen zúžený pohled na tehdejší společenské dění, ale důvěrný ráz mnoha dopisů odhaluje leccos ze zákulisí nejvyšších římských kruhů a plně dává nahlédnout jak do měkké, dosti úzkostlivé a poněkud až bolestínské Frontonovy povahy, tak i do hlubokého soukromí M. Aurelia.

Fronto zřejmě nezamýšlel svou korespondenci uveřejnit a podle všeho ji nevydali ani jeho nejbližší příbuzní (str. LIX-LXII). Lze proto dospět k přesvědčení, že k publikování došlo teprve později, snad až ve IV. století, kdy výňatky z Frontona citoval gramatik Charisius. Poté jsou o nich jen řídké zmínky, ale teprve na počátku XIX. století je Angelo Mai objevil na pergamenových listech kodexu z Bobbia, jejichž větší část vlastní milánská Ambrosiana, menší část je v knihovně vatikánské. Jde o *codex rescriptus* nebo dokonce *ter rescriptus*, tedy o palimpsest, který obsahuje v latinském překladu *Acta concilii Oecumenici Chalcedonensis*, konaného roku 451, a pod tímto textem, napsaným na konci VII. století (srov. str. XII), zůstaly zbytky seškrábaných starších textů, mezi nimi i Frontonových dopisů. Paleografický rozbor jejich písma ukazuje na druhou polovinu V. století (str. XXVII).

Nevděčná a vpravdě úmorná práce s palimpsestem, pod kterým je místy možné spatřit stopy po vyškrabaném textu ještě starším, nijak neodrazuje pilné klasické filology. K nim se již roku 1944 se svou první textově kritickou a jazykovědnou studií o Frontonovi přiřadil M. P. J. van den Hout s cílem připravit novou edici. Ta pak vyšla v Leidenu roku 1954 a na ni měl v dohledné době navázat komentář, dosud však odkládaný na neurčito (srov. str. LXXIII, pozn. 2). Mezitím uchovávala Akademie der Wissenschaften der DDR a Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz v archivu excerpční materiál, který zůstal nepublikován v pozůstalosti z celoživotního díla E. Haulera (sopis jeho tištěných studií o Frontonovi viz na str. LXXXIV-LXXXVII). Když se M. P. J. van den Houtovi podařilo jej vypůjčit, ujal se s příkladnou důkladností přípravy teubnerské edice, třebaže s vědomím, že text přes četná doplnění a přesnější čtení i nadále zůstane na přemnoha místech prosvětlený mezerami, jak o tom kromě spousty jiných pasáží svědčí M. Frontonis *Gratiarum actio in senatu pro Carthaginiensibus* (str. 256-258).

Za text palimpsestu, jež kromě tohoto zlomkovitě dochovaného díkůvzdání zakončuje *Additamentum epistularum variarum acephalum* (str. 242-255), většinou řecky psané, připojil editor *Testimonia et fragmenta* (str. 259-276), tj. zmínky antických i středověkých autorů o Frontonovi a jeho díle, a poté pak ještě seznam Frontonových ztracených spisů (str. 277), načež následuje jmenný rejstřík (str. 278-292), pokus o chronologické seřazení dopisů (str. 292-294) a komparační tabulka (str. 295 n.).

Vše, co souvisí s úplným kritickým vydáním Frontona, obsahují obsáhlá *Prolegomena* (str. VIII-LXXX), o něž jsem se v této recenzi několikrát opřel. Jsou v nich totiž nejdůležitější údaje o dochování palimpsestu, o jeho písmu (bohužel bez jakékoli fotografie), o potížích spojených se správným řazením listů, ale najdeme tam také potřebnou charakteristiku dosavadních vydání Frontonových spisů (str. LXIII-LXXIX). Cenný je rovněž podrobný bibliografický soupis vědeckých prací o Frontonově díle, jeho jazyku i textologických problémech (str. LXXXI-XCIV).

Josef Česka

Censorinus, *Betrachtungen zum Tag der Geburt, „De die natali“* mit deutscher Übersetzung von Klaus Sallmann. BSB B. G. Teubner Verlagsgesellschaft, Leipzig 1988, 142 str.

Censorinův spis „De die natali“ má nevelký rozsah (pouhých 24 kapitol), ale velice zajímavý obsah. Jeho ústředním bodem je chvalořeč, kterou autor v 15. kapitole zahrnuje svého příznivce

Q. Caerellia, jinak neznámého provinciálního činitele z jezdeckého stavu, který se roku 238 n. l. dožil 49 roků. V části před touto pasáží uvádí autor antické názory o vývoji člověka od početí přes narození a jednotlivá životní období až k smrti. Svou pozornost zde zaměřuje na různé antropologické, medicínské a astrologické teorie a v jeho kosmickoproporcionalistických spekulacích nechybějí hudební a číselné relace, jejichž základními mystickými hodnotami jsou čísla sedm a devět. Proto také Censorinus pokládá čtyřicetý devátý (7 x 7), šedesátý třetí (7 x 9) a osmdesátý první (9 x 9) rok za kritická období lidského života. Avšak vzhledem k nízkému výskytu úmrtnosti významných antických osobností v 63. roce života může ten, kdo se ve zdraví dožije 49 let, doufat v dlouhý život.

Význam i cena tohoto výkladu spočívá v pramenech, o které se Censorinus opíral a které - pokud se to dá zjistit - věrně tlumočil. Jeho zásluhou se ve stručném shrnutí dovidáme o mnoha zajímavých výsledcích, ke kterým dospěla řecká filozofie i specializovaná helénistická věda, přičemž jistě není třeba blíže rozvádět, že se vedle pozoruhodných myslitelských postřehů objevují prvky závislé na náboženských představách.

V druhé části spisu, z historického hlediska zvláště důležité, se Censorinus zaměřuje na otázky chronologické. Většinou se opírá opět o názory řeckých myslitelů klasického i helénistického období, ale zároveň také o spisy latinské, zejména o nedochované *Antiquitates rerum humanarum et divinarum* M. Terentia Varrona a *De anno Romanorum* C. Suetonia Tranquilla. Předmětem Censorinova výkladu jsou základní časové pojmy: *aevum* (řecky *αιών*, chápaný jako absolutní čas), *saeculum* (věk ve významu maximálně dosažitelného lidského stáří), *annus magnus* (velký neboli kosmický rok, rovnající se synchronizovanému lunisolárnímu cyklu), *pentaeteris* (čtyřletá řecká olympiada i pětileté římské lustrum), *annus* (rok), *mensis* (měsíc), *dies* (den), *hora* (hodina) a rovněž jiné noční i denní doby (*noctis et diei tempora*).

Do chronologického oddílu je jako 21. kapitola vřazen přehled mýtických epoch a historických ér, podle kterých se počítaly roky. Censorinus kombinuje datování podle konsulátů a olympiád s érou od založení Říma, s dobou trvání juliánského kalendáře, s celkovým počtem císařských roků počínaje prohlášením Caesara Octaviana Augustem, s babylónskou érou Nabunazarovou (Nabunasirovou) i s jinde nedoloženou helénistickou érou Filippovou, začínající smrtí Alexandra Velikého, a jednotně tak dospívá k létu roku 238 n. l.

Pro chronologii dějin starověkého Egypta je v této souvislosti zvláště cenné znění paragrafu 18,10, týkajícího se - jak se v moderní historické vědě říká - sóthijské periody. Jde o cyklus 1460 let dlouhý, během něhož uplynulo 1461 roků staroegyptského kalendáře, a právě poslední starověké uzavření tohoto cyklu, kdy Sirius (egyptsky *Sopdet*, v helénizované podobě *Sóthis*) vyšel před Sluncem opět prvního dne měsíce *thout*, nastalo podle Censorinova údaje 21,10 a. d. XIII kal. Aug. imperatore Antonino Pio II et Bruttio Praesente consulibus, tj. 20. července roku 139 n. l.

Censorinův spisek si v římské literatuře právem zasloužil pozornosti, kterou mu Klaus Sallmann věnoval roku 1983 ve svém kritickém vydání a kterou o pět let později zdůraznil vydáním novým, tentokrát sicc bez kritického aparátu, ale zato s paralelním německým překladem, výstižnou předmlouvou (str. 5-8) a poučnými věcnými poznámkami (str. 100-141). V nich však postrádáme přesnější objasnění zmíněné již sóthijské periody a souhlasit nemůžeme s údajem na str. 135 (v poznámce 14 ke 21. kapitole), neboť staroegyptský měsíc *thout* nepřipadal roku 323 př. n. l. na prostředek léta (Hochsommer), nýbrž začínal až třetí listopadovou dekadou. Zajímavé se Sallmann vyjadřuje k dosti rozšířenému názoru, že Censorinovu spisu chybí doslov. „Ale ten by“, čteme v předmluvě (str. 6), „neodpovídal ani celkovému rázu díla (dem Geiste des Werkgezanges), ani tradici antického zakončení knihy“.